

ФРАЗЕОЛОГІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТЕРМІНА (на основі англійських термінів нафтогазової промисловості)

У статті проаналізовано фразеологічні одиниці англійської термінології нафти і газу та наведено їх структурно-семантичну класифікацію.

Ключові слова: *фразеологічні одиниці, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення.*

В статье проанализированы фразеологические единицы английской терминологии нефти и газа и приведена их структурно-семантическая классификация.

Ключевые слова: *фразеологические единицы, фразеологические сращения, фразеологические единства, фразеологические сочетания.*

This paper examines the terminology of English phraseological units of oil and gas and provides their structural and semantic classification.

Key words: *phraseological units, phraseological fusion, phraseological unity phraseological combinations.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження мови на всіх етапах розвитку суспільства не могло залишити поза увагою сталі сполучення слів, у яких найповніше розкриваються не лише уявлення народу про світ і специфічні національні особливості, а й уся складність і багатогранність мови та її феноменів. Саме ця складність є причиною невирішеності низки питань, які, незважаючи на інтенсивність досліджень у фразеології, викликають постійний інтерес мовознавців.

У фразеологічному утворенні велику роль відіграє людський чинник, тому що значна кількість фразеологізмів пов'язана з людиною, з різноманітними сферами її діяльності. Фактор адресата є важливішим елементом комунікації [4, с. 34]. Крім того, людина прагне наділити персоніфікованими рисами об'єкти зовнішнього світу, в тому числі й неживі. Ще Ш. Баллі стверджував: „Вічна недосконалість людського розуму проявляється також у тому, що людина завжди прагне надихнути все, що її оточує. Вона не може уявити собі, що природа мертва й бездушна; її уява постійно наділяє життям неживі предмети, але це ще не все: людина постійно приписує всім предметам зовнішнього світу риси і прагнення, які властиві її особі” [2, с. 221].

Об'єкт нашого дослідження – фразеологізми англійської термінології нафтогазової промисловості (далі ТГНП). **Мета** статті – дослідити, виокремити та систематизувати ТГНП. Досягнення окресленої мети передбачає виконання таких завдань: описати фразеологію як науку; навести визначення фразеологічної одиниці (далі ФО) або фразеологізму; провести структурно-семантичну класифікацію ТГНП.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Фразеологізми будь-якої мови розуміють як лінгвосеміотичний феномен, що формує особливу „підмову”, одне з концентричних кіл мови, в якому в усталеній формі зберігаються і трансклюються уявлення етносу про світ, культурна й історико-міфологічна інтеріоризація дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу [12, с. 5].

Англійська мова має свою багату фразеологію. Розпочнемо з того, що єдиного та однозначного тлумачення термінів “фразеологія” та “фразеологізм” досі не випрацювано. О. В. Кунін наводить таке визначення: “фразеологія – це наука про фразеологічні одиниці, тобто про стійкі сполучення слів з ускладненою семантикою, які не утворюються за структурно-семантичними моделями змінних сполучень, що їх утворюють” [8, с. 5]. Таке трактування, на наш погляд, є найповнішим серед інших.

Оскільки термін “фразеологізм” є предметом фразеології як науки, то мовознавці пояснюють його значення по-різному. Зазвичай, такі поняття як “фразеологічна одиниця” та “фразеологізм” мають ідентичне значення. Зокрема, В. В. Виноградов стверджує, що “ідіоми, або фразеологічні зрощення, характеризуються семантичною неподільністю, абсолютною непохідністю значення цілого з його компонентів” [3, с. 124].

Н. Н. Амосова виокремлює фраземи та ідіоми, “які мають цілісне значення, і на відміну від фразем, є одиницями постійного контексту”. [1, с. 13] Відповідно, В. М. Мокієнко розуміє поняття фразеологізму як “порівняно стійке, відтворюване, експресивне сполучення лексем, що має цілісне значення” [9, с. 6]. Отже, у наведених тлумаченнях домінує цілісність і неподільність фразеологізму як одного з його семантичних особливостей.

Існують різні підходи щодо принципів класифікування фразеологізмів: структурно-семантичний, граматичний, функціонально-стилістичний.

До структурно-семантичної класифікації фразеологічних одиниць зверталися такі вчені, як Н. М. Шанський [14], В. В. Виноградов [3], Ш. Баллі [2], В. В. Єлісеєва [6], Н. Завідонова [7], А. В. Кунін [8] та ін. Дану класифікацію підтримують велика кількість вчених, її вважають беззаперечною та найбільш вдалою. І. Б. Монін зауважує той факт, що ФО різняться як функціонально, так і семантично, тому дуже важко чітко окреслити коло об'єктів фразеології [10, с. 7]. Отже, визначення семантики ФО є однією з важливих проблем у лінгвістиці.

У межах даної класифікації ми зробили спробу класифікувати ФО відповідно до семантичного критерію. По-перше, хочеться нагадати про особливості семантичної класифікації.

Отже, класифікація В. В. Виноградова представляє собою доповнення та уточнення фразеологічної схеми, що була запропонована Ш. Баллі. Однак останній у своїй книзі визначив чотири групи словосполучень:

- 1) незалежні словосполучення – сполучення, позбавлені стійкості, які розпадаються після їх перетворення;
- 2) звичайні сполучення – словосполучення – з відносно вільним зв'язком компонентів, які припускають деякі зміни;
- 3) фразеологічні ряди – групи слів, в яких рядозасновні поняття зливаються майже в одне. Такі сполучення допускають перегрупування компонентів;
- 4) фразеологічні єдності – сполучення, в яких слова втратили своє значення і виражають єдине поняття. Такі сполучення не передбачають перегрупування компонентів у [2, с. 11].

Ми використовуємо більш повну класифікацію, яка була запропонована В. В. Виноградовим. Так він виділяє наступні типи:

- 1) фразеологічні зрощення – семантично неподільні фразеологічні одиниці, значення яких не впливає зі значень їх компонентів;
фразеологічні єдності – семантично неподільні фразеологічні одиниці, цілісне значення яких умотивоване значенням їх компонентів;
- 2) фразеологічні сполучення – звороти, в яких самостійне значення кожного слова абсолютно чітке, але один із компонентів має зв'язане значення [3, с.142].

Слід зазначити, що деякі лінгвісти розрізняють ще, крім наведених типів, фразеологічні вирази – відтворені сталі сполучення слів, котрі, однак, не є характерними для англійської термінології нафтогазової промисловості.

Однією з основних особливостей фразеологізмів, яка відрізняє їх від вільних словосполучень, є ідіоматичність (дехто з мовознавців співвідносить ідіоми зі зрощеннями та єдностями). Д. І. Ганич і І. С. Олійник визначають ідіому як "стійкий неподільний зворот мови, що виражає єдине поняття, зміст якого не визначається змістом його складових елементів" [5, с. 3]. Саме через цю характеристику (ідеоматичності) загальне значення фразеологізмів не дорівнює сумарному значенню його компонентів, часто це значення не має нічого спільного зі значенням слів, які входять до його складу.

Вчені різнобічно сприймають можливість взаємодії фразеології і термінознавства. Деякі дослідники ставлять під сумнів саме існування фразеологічних одиниць у фахових мовах. Прихильники цієї думки стверджують, що термінологічні словосполучення з конотативним компонентом не слід відносити до фразеологічних одиниць, оскільки їх кількість незначна, емоційне забарвлення виконує лише допоміжну функцію, а основною є номінативна, отже, релятивно нейтральна [11, с.114; 13 с. 157]. Інші дослідники виділяють фразеологію фахових мов. Предметом фахової фразеології є, так звані „фахові звороти”. Вони розглядаються як „результат синтаксичного зв'язку щонайменше двох термінологічних елементів для висловлювання фахового змісту, чия внутрішня когерентність базується на поняттєвому зв'язку” [15, с. 34]. З останнього випливає, що до фразеології належать будь-які словосполучення, які мають обмежену сполучуваність.

Як бачимо, поруч із термінологічними елементами фахові звороти можуть містити й загальномовні. Це розширення суттєве, тому що думка, що всі складники фахового фразеологізму повинні бути термінологічними, істотно обмежила б наукову фразеологію, і велика кількість зворотів опинилася б без класифікації. Різниця між фаховими і загальноновживаними фразеологізмами полягає в тому, що „фахові фразеологізми одночасно позначають стан речей чи об'єкти, які мають термінологічний характер і тому тільки в межах фахової мови відтворюються як стало структуровані звороти” [16, с.11]. Мається на увазі, що бодай один компонент словогрупи повинен бути пов'язаний із фаховими поняттями. У цьому й проявляється термінологічний характер цих зворотів. Наприклад: *gas cap* – газова шапка; *gas head* – газова головка; *devil's pitch fork* – ловильні кліщі; *pipe dog* –

трубний ключ; *pipe shoe* – забивний башмак; *surface tubing test tree* – надводна випробувальна „ялинка” насосно-компресорних труб.

Для структурно-семантичної класифікації термінів англійської нафтогазової промисловості було відібрано 54 фразеологічні одиниці з 5 джерел наукової періодики [17 - 21], які, на нашу думку, достатньою мірою репрезентують англійську нафтогазову термінологію. Результати проведеного аналізу свідчать, що для англійської ТНГП характерні всі три вищезгадані типи, а саме: фразеологічні зрощення – 18 (36 %), фразеологічні єдності – 21 (38 %), фразеологічні сполучення – 15 (26 %).

Наведемо деякі приклади цих трьох типів:

1. фразеологічні зрощення: *makes and breaks* – операції скручування та відкручування бурового знаряддя; *rat hole* – шурф для двотрубки; *cat head* – ключ для згвинчування/розгвинчування труб; *moon pool* – трубчастий отвір в днищі бурового судна для спуску обладнання; *tool dresser* – помічник бурового майстра; *new pool wildcat* – розвідувальна свердловина; *big end* – кривошипна головка шатуна; *jacking frame* – портал прийомника;

2. фразеологічні єдності: *monkey board* – маленька кабіна для верхолаза; *Christmas tree* – фонтанна арматура; *bottom hole assembly* – обладнання вибою бурової колони; *gas cap drive* – газонапірний режим; *blind drilling* – буріння при втраченій циркуляції; *end gas* – хвостовий газ; *non-upset ends* – невисаджені кінці; *devil's pitch fork* – ловильні кліщі;

3. фразеологічні сполучення: *killing a well* – глушіння свердловини; *naked hole* – неізольована свердловина; *injection well* – нагнітальна свердловина; *maiden field* – родовище, що не введено в експлуатацію; *new pool wildcat* – розвідувальна свердловина; *drive casing shoe* – забивний башмак обсадної колони; *free acid* – вільна кислота.

Фразеологізми характеризуються різною кількістю компонентів в межах одного словосполучення. У термінології нафтогазової промисловості їх кількість коливається від 2 до 8 одиниць в одному фразеологізмі. Наведемо деякі приклади:

- двокомпонентні фразеологічні сполучення: *bull wheel* – підйомний вал (N + N);
- трикомпонентні фразеологічні сполучення: *breakdown of hydrocarbons* – руйнування вуглеводнів (з розпадом вуглеводневого ланцюга) (N + Prep + N);
- чотирикомпонентні фразеологічні сполучення: *formaldehyde treatment of gasoline* – очистка бензину формальдегідом від смоло утворюючих компонентів (N + N + Prep + N);
- п'ятикомпонентні фразеологічні сполучення: *peroxide theory of gun formation* – пероксидна теорія смолоутворення (N + N + Prep + N + N);
- шестикомпонентні фразеологічні сполучення: *distillation test for volatility of gasoline* – випробування бензину на випаровування (N + N + Prep + N + Prep + N);
- семикомпонентні фразеологічні сполучення: *double-end fired roof and floor tube heater* – трубчаста піч з двома паливними камерами, які містять черинний та стельовий екрани (N + Adj + N + Conj + N + N + N);
- восьмикомпонентні фразеологічні сполучення: *filtrol continuous contact clay treating and filtration process* – процес безперервного контактного фільтрування (N + Adj + N + N + N + Con + N + N).

Висновки. Фразеологізми нафтогазової промисловості доповнюють відповідні лексичні одиниці досліджуваної англійської фахової мови. Результати проведеного аналізу свідчать, що для фахової мови нафтогазової промисловості характерні всі три типи: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення. Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблематики й намічає ряд перспектив щодо подальших розвідок, котрі вбачаються в залученні ширшої бази джерельних матеріалів, що допоможе точніше систематизувати й описати й інші принципи категоризації ФО.

Список літератури

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. – 208 с.
2. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли // пер. с фр. К.А.Долинина. – М., 1961. – 221 с.
3. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В. В. Виноградов// Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М. : Наука, 1977. – С. 140-161.
4. Воробьёва О. П. Текстовые категории и фактор адресата / О. П. Воробьёва. – К. : Высшая школа, 1993. – 200 с.
5. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
6. Елисеєва В. В. Лексикология английского языка / В. В. Елисеєва. – СПб: СПбГУ, 2003. – 44 с.

7. Завідонова Н. Фразеологізми як один із шляхів збагачення словникового складу англійської мови / Н. Завідонова // Рідна школа. – К., 2009. - №2-3. – С. 40-42.
8. Кунин А. В. Английская фразеология: Теоретический курс / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1970. – 344 с.
9. Мокиенко В. М. Славянская фразеология / В. М. Мокиенко. – М. : Высшая школа, 1989. – 98 с.
10. Монин И. Б. Два взгляда на фразеологию / И. Б. Монин // Сборник научных трудов: Фразеологическая система английского языка. – Челябинск: ЧГПИ, 1985. – 109 с.
11. Подвойська О. В. Термінологія соціальної ринкової економіки в сучасній німецькій мові: номінативний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 04 "Германські мови" / О. В. Подвойська – К., 2008. – 244 с.
12. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): Монографія / О. О. Селіванова. – К.-Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
13. Чуєшкова О. Семантична структура терміносполук економічної терміносистеми / О. Чуєшкова // Вісник національного університету "Львівська політехніка". – Львів, 2006. - № 559. – С. 156–160.
14. Шанский Н. М. Лексикология современного русского языка / Н. М. Шанский. – М.: «Просвещение», 1972. – 328с.
15. Arntz R., Picht H. Einführung in die Terminologearbeit / R. Arntz, H/ Picht. – Hildesheim, 1995. – 326 S.
16. Duhme M. Phraseologie der deutschen Wirtschaftssprache: eine empirische Untersuchung zur Verwendung von Phraseologismen in journalistischen Fachtexten. – Essen: Die Blaue Eule, 1991.– 222 S.
17. Oil & Gas Journal / July 10, 2006.
18. Oil & Gas Journal / July 17, 2006.
19. Oil & Gas Journal / July 24, 2006.
20. Oil & Gas Journal / August 7, 2006.
21. Oil & Gas Journal / August 14, 2006.